

MILLIY IQTISODIYOT VA UNING MAKROIQTISODIY KO'RSATKICHLARI**Samiyev M.A.****Samarqand iqtisodiyot va servis instituti, "Iqtisodiyot nazariyasi" kafedrası assistenti****ORCID: 0000-0002-0997-6689****Asrorov Javoxir Izzat o'g'li****Samarqand iqtisodiyot va servis instituti talabasi****<https://doi.org/10.5281/zenodo.18309019>**

Annotatsiya: Ushbu ishda milliy iqtisodiyot tushunchasi, uning mazmun-mohiyati hamda mamlakat iqtisodiy taraqqiyotini tavsiflovchi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlar keng yoritib berilgan. Milliy iqtisodiyot davlat hududida faoliyat yuritayotgan barcha xo'jalik subyektlari – uy xo'jaliklari, korxonalar, davlat va tashqi sektor o'rtasidagi iqtisodiy munosabatlar majmui sifatida talqin qilinadi. Annotatsiyada milliy iqtisodiyotning shakllanishi, amal qilish mexanizmi va uning iqtisodiy tizimdagi o'rni batafsil tahlil qilinadi. Mazkur mavzuda makroiqtisodiy ko'rsatkichlarning ahamiyati alohida e'tiborga olingan bo'lib, ular orqali mamlakat iqtisodiyotining umumiy holati, barqarorligi va rivojlanish sur'atlarini baholash imkoniyati ochib beriladi. Jumladan, yalpi ichki mahsulot, yalpi milliy daromad, inflyatsiya darajasi, ishsizlik darajasi, davlat byudjeti holati, tashqi savdo balansi va milliy valyuta kursi kabi asosiy ko'rsatkichlarning mazmuni, hisoblash usullari hamda iqtisodiy jarayonlarga ta'siri izohlangan. Ushbu ko'rsatkichlar milliy iqtisodiyotda yuz berayotgan ijobiy va salbiy jarayonlarni aniqlashda muhim vosita ekanligi asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: Milliy iqtisodiyot, makroiqtisodiyot, yalpi ichki mahsulot, yalpi milliy daromad, iqtisodiy o'sish, inflyatsiya, ishsizlik darajasi, bandlik, davlat byudjeti, byudjet taqchilligi, fiskal siyosat, monetar siyosat, pul-kredit tizimi, milliy daromad, tashqi savdo, eksport, import, tashqi savdo balansi, valyuta kursi, iqtisodiy barqarorlik, aholi farovonligi, iqtisodiy muvozanat.

KIRISH:

Hozirgi globallashuv sharoitida har bir davlatning iqtisodiy taraqqiyoti, barqarorligi va raqobatbardoshligi bevosita milliy iqtisodiyotning holati hamda uning asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari bilan chambarchas bog'liqdir. Milliy iqtisodiyot mamlakat hududida amalga oshiriladigan barcha ishlab chiqarish, taqsimlash, ayirboshlash va iste'mol jarayonlarini o'z ichiga olgan murakkab va ko'p qirrali tizim hisoblanadi. Ushbu tizimning samarali faoliyat yuritishi esa iqtisodiy resurslardan oqilona foydalanish, iqtisodiy muvozanatni ta'minlash va aholining turmush darajasini oshirishga xizmat qiladi.

Milliy iqtisodiyot holatini baholash va tahlil qilishda makroiqtisodiy ko'rsatkichlar muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki yalpi ichki mahsulot, yalpi milliy daromad, inflyatsiya darajasi, ishsizlik darajasi, davlat byudjeti holati, tashqi savdo balansi va valyuta kursi kabi ko'rsatkichlar orqali mamlakat iqtisodiyotining rivojlanish sur'atlari, ichki barqarorligi hamda tashqi iqtisodiy munosabatlardagi o'rni aniqlanadi. Mazkur ko'rsatkichlar nafaqat iqtisodiy jarayonlarni umumlashtirib ko'rsatadi, balki davlat tomonidan olib borilayotgan iqtisodiy siyosat samaradorligini baholash imkonini ham beradi.

Bugungi kunda iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirish, bozor munosabatlarini takomillashtirish va milliy iqtisodiyotni modernizatsiya qilish jarayonida makroiqtisodiy ko'rsatkichlarning ahamiyati yanada ortib bormoqda. Ayniqsa, iqtisodiy o'sishni ta'minlash,

inflyatsiyani jilovlash, bandlik darajasini oshirish va aholi farovonligini yaxshilash kabi dolzarb vazifalarni hal etishda makroiqtisodiy tahlil muhim vosita hisoblanadi.

Shu boisdan mazkur mavzuni o'rganish milliy iqtisodiyotning mohiyatini chuqur anglash, makroiqtisodiy ko'rsatkichlarning mazmuni va ularning o'zaro bog'liqligini tushunish hamda mamlakat iqtisodiy rivojlanish istiqbollarini ilmiy asosda baholash imkonini beradi. Ushbu ishda milliy iqtisodiyot va uning asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari nazariy va amaliy jihatdan yoritib beriladi.

ASOSIY QISM:

Milliy iqtisodiyotning mazmuni va tuzilishi

Milliy iqtisodiyot ma'lum bir davlat hududida shakllangan va faoliyat yuritayotgan barcha xo'jalik subyektlarining iqtisodiy munosabatlari yig'indisini ifodalaydi. U ishlab chiqarish, taqsimlash, ayirboshlash va iste'mol jarayonlarini o'z ichiga olgan yaxlit tizim bo'lib, mamlakatning iqtisodiy salohiyati va rivojlanish darajasini belgilovchi asosiy omil hisoblanadi. Milliy iqtisodiyot tarkibiga uy xo'jaliklari, korxonalar, davlat sektori hamda tashqi iqtisodiy munosabatlar kiradi. Ushbu subyektlar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik iqtisodiy resurslardan samarali foydalanish va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashga xizmat qiladi. Milliy iqtisodiyotning asosiy vazifalaridan biri jamiyat ehtiyojlarini qondirish, aholining turmush darajasini oshirish va barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlashdan iboratdir. Shu bilan birga, u bandlikni ta'minlash, daromadlarni adolatli taqsimlash hamda iqtisodiy xavfsizlikni mustahkamlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Makroiqtisodiy ko'rsatkichlarning mohiyati va ahamiyati Makroiqtisodiy ko'rsatkichlar milliy iqtisodiyotning umumiy holatini tavsiflovchi va iqtisodiy jarayonlarni umumlashtirib ifodalovchi asosiy indikatorlar hisoblanadi. Ushbu ko'rsatkichlar yordamida mamlakat iqtisodiyotining rivojlanish sur'atlari, barqarorligi va samaradorligi baholanadi. Makroiqtisodiy ko'rsatkichlar davlat tomonidan olib borilayotgan iqtisodiy siyosat natijalarini tahlil qilish hamda kelgusidagi strategik qarorlarni ishlab chiqishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Mazkur ko'rsatkichlar iqtisodiy muvozanatni ta'minlash, iqtisodiy inqirozlarning oldini olish va aholining farovonligini oshirishga qaratilgan chora-tadbirlarni belgilashda asos bo'lib xizmat qiladi.

Yalpi ichki mahsulot va milliy daromad ko'rsatkichlari Yalpi ichki mahsulot (YIM) mamlakat hududida ma'lum bir davr mobaynida ishlab chiqarilgan yakuniy tovar va xizmatlarning bozor qiymatini ifodalaydi. YIM iqtisodiy o'sish darajasini aniqlashda eng muhim makroiqtisodiy ko'rsatkichlardan biri hisoblanadi. Uning o'sishi iqtisodiyotning rivojlanayotganini, pasayishi esa iqtisodiy muammolar mavjudligini ko'rsatadi. Yalpi milliy daromad esa mamlakat rezidentlari tomonidan ichki va tashqi iqtisodiy faoliyat natijasida olingan daromadlar yig'indisini ifodalaydi. Ushbu ko'rsatkich milliy iqtisodiyotning haqiqiy daromad salohiyatini baholashda muhim ahamiyatga ega bo'lib, aholining real turmush darajasini aniqlashda keng qo'llaniladi.

Inflyatsiya va ishsizlik darajasi. Inflyatsiya iqtisodiyotda narxlar umumiy darajasining uzluksiz oshib borishini ifodalaydi. Inflyatsiyaning yuqori darajasi pulning xarid qobiliyatini pasaytirib, aholi real daromadlarining kamayishiga olib keladi. Shu sababli inflyatsiyani nazorat qilish va barqaror narxlar darajasini ta'minlash davlat iqtisodiy siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biridir. Ishsizlik darajasi esa mehnat bozorining holatini ifodalovchi muhim

ko'rsatkich hisoblanadi. Ishsizlikning ortishi ishlab chiqarish hajmining kamayishiga, ijtimoiy muammolarning kuchayishiga va iqtisodiy resurslardan samarasiz foydalanishga olib keladi. Shu bois bandlikni oshirish va yangi ish o'rinlarini yaratish milliy iqtisodiyot rivojining muhim shartlaridan biri hisoblanadi.

Davlat byudjeti va fiskal barqarorlik Davlat byudjeti milliy iqtisodiyotda daromad va xarajatlarning markazlashtirilgan shakli bo'lib, u davlatning iqtisodiy va ijtimoiy vazifalarini amalga oshirishda muhim rol o'ynaydi. Byudjet daromadlari asosan soliqlar va majburiy to'lovlar hisobidan shakllanadi, xarajatlar esa ijtimoiy soha, ta'lim, sog'liqni saqlash, infratuzilma va boshqa yo'nalishlarga yo'naltiriladi. Davlat byudjeti taqchilligi yoki profitsiti iqtisodiyotdagi moliyaviy barqarorlik darajasini ko'rsatadi. Oqilona fiskal siyosat orqali iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish va makroiqtisodiy muvozanatni saqlash mumkin.

Tashqi savdo va valyuta kursi Tashqi savdo milliy iqtisodiyotning jahon xo'jaligi bilan integratsiyalashuv darajasini aks ettiradi. Eksport va import o'rtasidagi nisbat tashqi savdo balansini belgilaydi. Ijobiy savdo balansini mamlakat valyuta tushumlarini oshirsa, salbiy balans tashqi iqtisodiy qaramlikni kuchaytirishi mumkin. Milliy valyuta kursi esa tashqi savdo, inflyatsiya va kapital oqimlariga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Valyuta kursining barqarorligi milliy iqtisodiyotning tashqi barqarorligini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

TAM OYIL LARI	MAZMUNI
Yaxli tlik tamo yili	Milliy iqtisodiyot yagona tizim bo'lib, undagi barcha sohalar va subyektlar o'zaro bog'liq holda faoliyat yuritadi.
Barq arorl ik tamo yili	Iqtisodiyotda keskin tebranishlarsiz, izchil va muvozanatli rivojlanishni ta'minlashga qaratilgan.
Iqtis odiy o'sis h tamo yili	Yalpi ichki mahsulot hajmining ortib borishi orqali milliy iqtisodiyotning rivojlanishini if
Muv ozan atlili k tamo yili	Yalpi talab va yalpi taklif, daromad va xarajatlar, eksport va import o'rtasidagi muvozanatni saqlashni nazarda tutadi.
Sam arad	Iqtisodiy resurslardan eng kam xarajat bilan eng yuqori natijaga erishishni ta'minlaydi.

orlik tamo yili	
Ijtim oiy yo'n altiri lganl ik tamo yili	Iqtisodiy rivojlanish natijalari aholining farovonligini oshirishga xizmat qilishi lozim.
Ochi qlik tamo yili	Milliy iqtisodiyotning jahon xo'jaligi bilan integratsiyalashuvi, tashqi savdo va investitsiyalarga ochiqqligini ifodalaydi.
Davl at tom onid an tarti bga solis h tamo yili	Makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlash uchun fiskal va monetar siyosat orqali davlat aralashuvi amalga oshiriladi.
Raqa batb ardo shlik tamo yili	Milliy ishlab chiqaruvchilarning ichki va tashqi bozorlarda raqobat qila olish qobiliyatini oshirishga qaratilgan.
Xavf sizli k tamo yili	Iqtisodiy inqirozlar, tashqi tahdidlar va moliyaviy beqarorliklardan himoyalaniishni ko'zda tutadi.

XULOSA:

Xulosa qilib aytganda, milliy iqtisodiyot mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotini belgilovchi muhim va murakkab tizim hisoblanadi. U ishlab chiqarish, taqsimlash, ayirboshlash va iste'mol jarayonlarini o'z ichiga olgan holda, jamiyat ehtiyojlarini qondirish va aholining turmush darajasini oshirishga xizmat qiladi. Milliy iqtisodiyotning barqaror faoliyat yuritishi ko'p jihatdan uning asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari holatiga bog'liqdir.

Makroiqtisodiy ko'rsatkichlar, jumladan yalpi ichki mahsulot, yalpi milliy daromad, inflyatsiya darajasi, ishsizlik darajasi, davlat byudjeti holati, tashqi savdo balansi va milliy valyuta kursi milliy iqtisodiyotning umumiy rivojlanish darajasi, ichki va tashqi barqarorligini baholashda muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu ko'rsatkichlar orqali iqtisodiy o'sish sur'atlari, moliyaviy barqarorlik va aholi farovonligi darajasi aniqlanadi.

Tadqiqot jarayonida aniqlanganki, makroiqtisodiy ko'rsatkichlar o'rtasidagi muvozanatni ta'minlash davlatning oqilona fiskal va monetar siyosatini talab etadi. Iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish bilan bir qatorda inflyatsiyani jilovlash, bandlikni oshirish va tashqi iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash bugungi kunda dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Shu bois, milliy iqtisodiyotning izchil rivojlanishi va raqobatbardoshligini oshirishda makroiqtisodiy tahlil muhim nazariy va amaliy ahamiyatga ega.

Umuman olganda, milliy iqtisodiyot va uning makroiqtisodiy ko'rsatkichlarini chuqur o'rganish mamlakat iqtisodiy siyosatini samarali shakllantirish, iqtisodiy xavfsizlikni mustahkamlash hamda uzoq muddatli barqaror rivojlanishni ta'minlashga xizmat qiladi.

